

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 354.32:351.745.5

Микола Курко, кандидат юридичних наук, перший заступник директора Інституту права ім. князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вища освіта в умовах глобалізації

Розглянуто явище глобалізації вищої освіти в Україні та світі. Запропоновано авторське бачення наслідків цього явища. Проаналізовано етапи інтернаціоналізації та глобалізації вищої школи.

Ключові слова: вища освіта, глобалізація, глобалізація вищої освіти, інтернаціоналізація.

Рассмотрено явление глобализации высшего образования в Украине и мире. Предложено авторское видение последствий этого явления. Проанализированы этапы интернационализации и глобализации высшей школы.

Ключевые слова: высшее образование, глобализация, глобализация высшего образования, интернационализация.

The phenomenon of globalization of the higher education in Ukraine and the world is considered. The author's vision of the consequences of this phenomenon is proposed. The stages of internationalization and globalization of high school are analyzed.

Keywords: higher education, globalization, globalization of higher education, internationalization.

Нині особливо актуальними є проблеми розвитку вищої освіти. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття дедалі більшого поширення набули ідеї глобалізації. Поняття «глобалізація» глибоко ввійшло в наш лексикон.

Глобалізація (від англ. glob) надання чому-небудь загального характеру [1]. Глобалізація освіти – одна з фундаментальних тенденцій розвитку освіти, яка відображає формування єдиного соціального інформаційного й освітнього простору в масштабах усієї планети, зокрема, через діяльність засобів масової інформації, канали Інтернет [2].

Глобалізація значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами й державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення, інші суспільні інституції та процеси.

В епоху глобалізації найвпливовішими факторами соціальної динаміки стають інформація, наука й освіта. Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанувала основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передання інформації, освічена і практично підготовлена,

насамперед у професійному, мовному та світоглядному аспектах. Саме в такому ключі розгортаються світові трансформаційні процеси в системі освіти, науки й інформаційних технологій. Частково вони реалізуються і в Україні. Однак, незважаючи на певні зрушення, ситуація в гуманітарній сфері України залишається складною. Україна на сучасному етапі розвитку економіки, приєднавшись до Болонського процесу, прагне привести вітчизняну систему вищої освіти у відповідність із європейською.

На думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віцеканцлера Кенсингтонського університету П. Скотта, глобалізація є найфундаментальнішим викликом, із яким стикнулася вища школа за всю тисячолітню історію існування [3, с. 3–4], і прямо стосується університетів, робить особливо актуальним завдання щодо поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідних мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти. Учений переконаний, що університетам необхідно адаптуватися до вимог глобалізації.

Культурна глобалізація вищої освіти є нерівномірним, суперечливим і складним явищем. Глобалізація вищої освіти веде до якісно іншої освіти – «космополітичного» університету, побудованого на культурних цінностях західного світу. Тому скористатися перевагами цього процесу зможуть лише країни євроатлантичної цивілізації з певним набором соціокультурних характеристик. Для країн, які не вписуються в цю модель, зокрема й для України, культурна глобалізація вищої школи буде мати, ймовірно, такі наслідки: популяризація глобальних мультикультурних цінностей, посилення світового домінування євроатлантичної культури, поява закордонних освітніх провайдерів на територіях національних держав; втрата національної культурної ідентичності.

Відтак актуальним є з'ясування тенденцій розвитку вищої освіти в умовах культурної глобалізації, її наслідків та спроби розмежувати поняття глобалізації й інтеграції щодо вищої школи.

В умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому інформаційному суспільстві часто ототожнюють такі поняття, як інтернаціоналізація і глобалізація щодо вищої школи. У контексті проблеми, яка розглядається в статті, інтернаціоналізація освіти означає вільний академічний обмін викладачами та студентами між вищими навчальними закладами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм, а глобалізація – це універсалізація навчального планування, що здійснюється за рахунок попиту певного типу фахівця на глобальних ринках праці.

Не викликає сумнівів, що вища школа завжди була інтернаціональним інститутом, але в історії її існування умовно можна виділити чотири етапи. Перший охоплює період розвитку перших європейських університетів в епохи середньовіччя й Відродження – до XVIII ст. Слід зазначити, що в цей період за рівнем культурного розвитку та вищої освіти Україна перебувала в загальноєвропейському середовищі. Поширенню ренесансної культури на українських землях сприяв насамперед розвиток освіти. У XV–XVI ст. помітно зростає прошарок українців, що здобули освіту в провідних західноєвропейських університетах – Краківському, Празькому, Болонському та ін. Досить часто вихідці з України були провідниками загальноєвропейського Ренесансу. Перші вищі навчальні заклади в Україні – Острозька та Києво-Могилянська академії – за навчальними планами мало чим різнилися із західноєвропейськими [4, с. 197–206]. Тому тепер, коли йдеться про входження нашої держави до європейського культурно-освітнього простору, деякі автори, зокрема М. Михальченко та В. Андрущенко [5, с. 4], наголошують на поверненні України саме до цього простору.

Другий етап припадає на період між другою половиною XVIII ст. та початком Другої світової війни. У цей період розвинені держави експортують принципи побудови своїх освітніх систем у менш розвинені країни. Під час інтернаціоналізації на цьому етапі зростає міжнародний обмін науковими знаннями, посилюється міжнародна мобільність студентів і викладачів.

Третій етап тривав із часу закінчення Другої світової війни до початку 90-х років минулого століття. Розпад колоніальної системи сприяв значному посиленню міжнародної мобільності студентів із колишніх колоній. Цей період характеризується залученням вищих навчальних закладів у могутній рух освітньої експансії й демократизації освітніх можливостей.

Нині триває четвертий, якісно новий етап інтернаціоналізації вищої школи та її глобалізації, за якого масове поширення освіти розглядається як гарантія конкурентоспроможності держави в новій глобальній економіці.

Глобалізація, на думку П. Скотта [3, с. 3–4], прямо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідницьких мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти.

Подібну думку висловлює Д. Деланті. Він підкреслює, що з огляду на зміни в суспільстві, культурі й знаннях сучасний університет має так само змінитися, знайти себе в нових реаліях, щоб гарантувати свою «кон-

вертованість» [6]. Однак, на відміну від П. Скотта, стверджує, що на рубежі ХХ–ХХІ ст. університет уже став глобальною установою, зайнятою в тристоронніх відносинах із урядовими й багатонаціональними корпораціями. П. Скотт і Д. Деланті розглядають глобалізацію як чинник упровадження в університети елементів ринкової економіки, що нині змінює і національні, й світову системи вищої освіти.

А інтернаціоналізація, на їхню думку, припускає існування світу, що складається з національних держав, на основі чого формуються чіткі геополітичні кордони, через які може здійснюватися традиційна діяльність з інтернаціоналізації освіти (набір і переміщення студентів, обмін викладачами, співпраця університетів, спільна дослідницька робота). Інтернаціоналізація постає як побудова взаємозв'язків між двома або більшою кількістю країн, пов'язаних спільною метою, наприклад, формуванням єдиного освітнього простору, що й закріплено Болонською конвенцією, підписаною в липні 1999 року. А процес глобалізації загалом розглядається як стандартизація, економічна інтеграція і крос-культурна проникність. Інтернаціоналізація характеризується передусім високим рівнем мобільності студентів, що підтверджено даними ЮНЕСКО, згідно з якими за останні 25 років він зріс на 300 %. На думку експертів, до 2010 року числа студентів, які навчаються за кордоном, становитиме 2,8 млн осіб, а до 2025-го – 4,9 млн.

Отже, спробуй узагальнити головні концептуальні погляди: інтернаціоналізація в галузі вищої освіти веде до інтеграції окремих вищих навчальних закладів і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції.

Університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Як елітний вищий навчальний заклад він останнім часом перебрав на себе велику кількість нових функцій: 1) організація та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; 2) забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; 3) розвиток загальної освіти.

Важливо з'ясувати, чи зможе вища освіта в добу світової глобалізації бути конкурентоспроможною й водночас залишитися провідним центром накопичення та передання знань в інтересах нації, чи їй на зміну прийдуть молоді енергійні освітні провайдери. Пошук відповіді на це складне запитання сьогодення не може не хвилювати науково-педагогічну спільноту.

Екс-міністр освіти і науки України академік НАНУ В. Кремень пов'яже глобалізацію вищої освіти зі «вступом людства на перетині тисячоліть до нового типу цивілізації, опануванням нового способу мислення й різновидом прогресу» [7]. Найпріоритетнішими галузями в ХХІ ст.,

на думку вченого, будуть «наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання». При цьому він застерігає від можливого декларативного характеру пріоритетності освіти, пов'язаного з численними викликами глобалізації, а саме загостренням конкуренції між традиційними вишами та молодими освітніми провайдерами (розповсюджувачами навчальних програм, тренінговими та телекомунікаційними компаніями, котрі пропонують свої дистанційні програми). На думку В. Кременя, тільки країна, спроможна в умовах глобалізованого світу примножити свою інтелектуальну власність, сферу знань як субстанцію виробництва, зможе претендувати на гідне місце у світовій спільноті, бути конкурентоспроможною.

Стосовно прогнозів, то, на думку Н. Балабанової, культурна глобалізація вищої освіти в Україні пов'язана насамперед із процесом розбудови інноваційно-знанневого суспільства [8]. Складність цього процесу обумовлена тривалим перебуванням України в тоталітарній системі, внаслідок чого ні її економіка, ні соціальна й культурна сфери не могли розвиватися вільно та самостійно. Але за період незалежності «в суспільстві на місце ідеологізованих за радянських часів способів поведінки прийшли індивідуалізм західного характеру, культ споживання, прагматизм, гола раціональність, моральна пластичність» [8, с. 63]. Автор констатує, що культурний розвиток суспільства супроводжувався переважно руйнуванням старих норм, традицій, звичаїв, а не їх залученням до нових соціокультурних умов.

Отже, можна передбачити, що реакція освіти на глобалізацію полягатиме в зміцненні інтегральності особистості, збереженні й розвитку її особливостей та конкурентоспроможності, а також в орієнтації на сучасну економіку, нові кваліфікації й технології за збереження традиційних і створення сучасних національних особливостей.

Для країн, що не вписуються в цю модель, зокрема й для України, культурна глобалізація вищої школи матиме, ймовірно, такі наслідки:

- популяризація глобальних мультикультурних цінностей;
- посилення світового домінування євроатлантичної культури;
- поява зарубіжних освітніх провайдерів на територіях національних держав;
- втрата національної культури й ідентичності.

Список використаних джерел

1. Глобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopectia.org.ua>

2. Глобалізація освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebk.net.ua/pedagogics/vocabulary.htm>
3. Скотт П. Глобалізація и университет / П. Скотт // *Alma Mater*. – 2000. – № 4. – С. 3–8.
4. Тюрменко Г. Культурологія: теорія та історія культур: навч. посіб. / Тюрменко Г., Горбула О. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
5. Михальченко Н. Беловежье. Л. Кравчук. Украина. 1991–1995 / Михальченко Н., Андрущенко В. – К. : Укр. центр духовной культуры, 1996. – 512 с.